

ESSAYS IN ANCIENT GREEK PHILOSOPHY, (**Δοκίμια περί τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς φιλοσοφίας**), State University of N. Y. at Albany.

ὑπὸ τοῦ ἐκδοτικοῦ οἴκου τοῦ πολιτειακοῦ Πανεπιστημίου τῆς Νέας Ὑόρκης ALBANY ἐτέθησαν προσφάτως εἰς κυκλοφορίαν τὰ «**Δοκίμια περί τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς φιλοσοφίας**» τῇ ἐπιμελείᾳ τῶν καθηγητῶν κ.κ. J. Anton καὶ G. Kustas. Ὁ καθηγητὴς κ. Anton, ὅστις εἶναι καὶ chairman τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Emory τῆς Γεωργίας τῶν Η.Π.Α. καὶ πολὺ γνωστὸς ἀπὸ τὰς ἐργασίας του, **Aristotle's theory of Contrariety (Ἡ θεωρία τῆς Ἐναντιότητος εἰς τὸν Ἀριστοτέλην)** καὶ τὰ **Δέκα δοκίμια Ἑλλ. μετάφρασις Δ. Ἀνδριοπούλου—Λ. Μπαρτζελιώτου**) ἔχει γράψει καὶ τὴν εἰσαγωγὴν τῶν Δοκιμίων, ὅπου, κατ' εὐσύνοπτον τρόπον ἀναλύει καὶ παρουσιάζει τὰς κεντρικὰς θέσεις καὶ τὰ ἐπιχειρήματα τῶν ἐπὶ μέρους συγγραφέων.

Οἱ συγγραφεῖς τῶν **Δοκιμίων** εἶναι ἐπιφανεῖς καθηγηταὶ διαφόρων Ἀμερικανικῶν Πανεπιστημίων οἱ ὅποιοι συνδυάζουν ἄριστον ἐπιστημονικὸν ἐξοπλισμὸν μετὰ εὐρύτητος πνεύματος, χωρὶς τοῦτο νὰ σημαίνῃ ὅτι διὰ τῶν ἐργασιῶν των φιλοδοξοῦν νὰ δώσουν τὴν τελικὴν ἀπάντησιν εἰς τὰ ὑπὸ ἔρευναν θέματα. Τὸ κύριον αὐτῶν μέλημα μᾶλλον συνίσταται εἰς τὴν διόρθωσιν διαφόρων σφαλμάτων καὶ θέσεων, ἅτινα διευτυπώθησαν ὑπὸ συγγραφέων καὶ μελετητῶν τοῦ παρελθόντος. Οὕτω διὰ τῶν ὑπ' αὐτῶν προσφερομένων ἐπανεξετάσεων παλαιότερων ἐρμηνειῶν ἐπιτυγχάνεται ἀφ' ἑνὸς μὲν ἢ καλυτέρα κατανόησις τοῦ χαρακτήρος καὶ σκοποῦ τῆς ἑλληνικῆς σκέψεως, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ ἐφαρμογὴ τῶν συγχρόνων μεθόδων ἐρεύνης καὶ κριτικῆς.

Τὰ ἐν λόγῳ **Δοκίμια** καλύπτουν καὶ τὰς τέσσαρας κυρίας φάσεις τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς φιλοσοφίας, ἥτοι τὴν προσωκρατικὴν (Ἐμπεδοκλῆς, Παρμενίδης, Ἀναξαγόρας, Ξενοφάνης, Ἀναξίμανδρος, Ζήνων), τὴν τοῦ Πλάτωνος, τὴν τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τὴν τῶν μετα-Ἀριστοτελικῶν (σκεπτικισταί, ἐπικουρῆοι καὶ Πλωτῖνος).

Γενικῶς, θὰ ἠδύνατό τις νὰ χαρακτηρίσῃ τὰ **Δοκίμια περί τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Φιλοσοφίας** ὡς ἀποτελοῦντα μίαν ἀκόμη ἀπόδειξιν τοῦ συνεχιζομένου ἐνδιαφέροντος διὰ τοὺς ἀρχαίους Ἑλληνας φιλοσόφους, οἱ ὅποιοι εἶναι ἡ ἀνεξάντλητος πηγὴ θεμάτων, συζητήσεων, μελετῶν καὶ ἀνακοινώσεων καὶ συνεπῶς νὰ συμπεράνῃ ἄνευ ὑπερβολῆς τινος, ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ φιλοσοφία προσδιορίζει καὶ σήμερον ἀκόμη τὸν τρόπον τοῦ σκέπτεσθαι καὶ τὴν ποιότητα τοῦ δυτικοῦ πολιτισμοῦ.

Λ. ΜΠΑΡΤΖΕΛΙΩΤΗΣ
Emory University

* * *

Ἡ μελέτη τῶν μεγάλων ποιητῶν καὶ συγγραφέων ἀπασχόλει ἤδη ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος τὰς νεωτέρας των γενεάς, πλέον ὅμως ἐντατικῆ ὑπῆρξεν ἡ ἐνασχόλησις μὲ τοὺς ἀρχαίους σοφοὺς ἀπὸ τῆς Ἀναγεννήσεως καὶ ἐντεῦθεν. Ἰδιαιτέρως τοῦ Ἡρακλείτου ἡ μελέτη ὑπῆρξε πρωϊμωτάτη καὶ εἶναι γνωστὴ ἡ γνώμη τοῦ Σωκράτους ὅτι τὰ λεγόμενα τοῦ Ἡρακλείτου ἦσαν γενναῖα καὶ ὅτι τὸ νόημα των ἦτο δυσνόητον καὶ δεῖται δηλίου κολυμβητοῦ ἢ κατανόησός των. Ἡ βιβλιογραφία δι' ἕκαστον τῶν ἀρχαίων κλασσικῶν ἔχει ἀθροισθῆ εἰς ἀριθμὸν μελετῶν μέγαν, ἰδιαιτέρως δὲ ἐκτεταμένη εἶναι ἡ τοῦ Ἡρακλείτου.

Ὁ συγγραφεὺς ἔχων ἐκ πολυετοῦς ἐνασχολήσεως οἰκείωσιν πρὸς τὰς Ἡρακλειτεῖους σπουδὰς ἔκρινεν ὠφέλιμον πρὸς διευκόλυνσιν τῶν μελετητῶν τοῦ φιλοσόφου νὰ ἐκπονήσῃ κατάλογον τῶν σχετικῶν πρὸς τὸν Ἡράκλειτον μελετῶν ἀπὸ τῆς Ἀναγεννήσεως καὶ συγκεκριμένως ἀπὸ τοῦ 1499 καὶ ἐξῆς. Τὸ σύνολον τῶν μελετῶν ἐμφανίζεται εἰς πίνακα συστηματικόν, παρουσιάζοντα τὰς μελέτας ἐντεταγμένας εἰς τρεῖς κατηγορίας. Α'. μελέται ἀναφερόμεναι εἰς τὸ κείμενον τοῦ Ἡρ. μὲ ὑποκατηγορίας a—e : Βιβλιογραφικαί—Κείμενον, μεταφράσεις, σχόλια—Βίος—Συγγραφῆς παράδοσις καὶ ἐρμηνεῖα—Γλῶσσα, ὕφος νοοτροπία. Β'. Μελέται διὰ τὰς Ἡρακλειτεῖους θεωρίας, μὲ ὑποκατηγορίας a—m : Ἐκτενεῖς γενικαὶ διαπραγματεύσεις—Συνοπτικαί—Θεωρία τῆς γνώσεως—Περὶ πυρός—Περὶ τοῦ λόγου—Περὶ Θεοῦ—Περὶ ψυχῆς—Περὶ ἀνθρώπου καὶ ψυχῆς—Περὶ δικαίου καὶ κράτους—Μερικώτεραι ἐπὶ ἀποσπασμάτων—Ποικίλα—Δοξογραφία—Ψευδο-Ἡρακλειτεῖοι ἐπιστολαί. Καὶ κατηγορία Γ'. Ἱστορικὴ θέσις τοῦ Ἡρ. μὲ ὑποκατηγορίας a—b : Μελέτη τῶν πηγῶν τοῦ Ἡρ.—Ἐπιβίωσις του 1. Γενικῶς 2. Προπλατωνικῶς 3. Παρὰ Πλάτωνι 4. Παρὰ τῷ Περιπάτῳ 5. Κατὰ τὴν μεταγενεστέραν ἀρχαιότητα 6. Κατὰ τὸν Μεσαίωνα 7. Κατὰ τοὺς Νεωτέρους Χρόνους. Ἡ κατάταξις τῶν μελετῶν εἰς ἐκάστην ὑποκατηγορίαν ἀκολουθεῖ τὴν χρονολογικὴν τάξιν τῆς δημοσιεύσεως ἐκάστης μελέτης.

Μετὰ τὴν ἐκθεσιν τοῦ ὑλικοῦ εἰς τὸν συστηματικόν τοῦτον πίνακα ὁ συγγραφεὺς ἐξεπόνησε καὶ δύο ἄλλους πίνακας, ἧτοι 1) τὸν χρονολογικόν, ἐνθα χρονολογικῶς α') 1499—1900, β') 1901—1945, γ') 1946—1970 ἀναγράφονται οἱ συγγραφεῖς μετὰ τοῦ τίτλου τῆς μελέτης των καὶ τῆς ἐνδείξεως τῆς σελίδος καὶ τοῦ αὔξοντος ἀριθμοῦ ἐν τῇ βιβλιογραφίᾳ καὶ 2) τὸν Ἀλφαβητικόν, περιέχοντα τὰ ὀνόματα τῶν συγγραφέων μετὰ τῆς ἐνδείξεως τῶν σελίδων καὶ τοῦ ἐν αὐταῖς αὔξοντος ἀριθμοῦ τῆς μελέτης των. Ὁ συγγραφεὺς συνεκόμισεν οὕτω εἰς τὴν βιβλιογραφίαν του ταύτην περὶ τοὺς 1270 τίτλους, ἀνήκοντας εἰς περίπου 900 συγγραφεῖς. Ἡ συγκομιδὴ εἶναι ἀναμφιβόλως πλουσία.

Δὲν ἠρκέσθη ὅμως ὁ σ. εἰς τὴν συγκέντρωσιν καὶ μεθοδικὴν ἀναγραφὴν τῶν Ἡρακλειτεῖων μελετῶν. Ἐχων ὑπ' ὄψει ὅτι ὁ ἀρχαίῳθεν Σκοτεινὸς φιλόσοφος ἔχει καταστῆ σκοτεινότερος ἀπὸ τὰς κατὰ καιροὺς ἐρμηνείας, τὰς ἐπηρεασμένας ἀπὸ τὰ ἐκάστοτε κρατοῦντα ρεύματα τῆς πνευματικῆς κινήσεως ἐπεχείρησεν ἐν τῷ Εἰσαγωγικῷ σημειώματι εἰδὸς τι στοιχειώδους εἰσαγωγῆς εἰσηγούμενος διαχωρισμὸν τῶν σημαντικῶν μελετῶν ἐπὶ τῶν ἀσημάντων κατὰ τὸ ἐνὸν μὲ μέ-

τρον τὴν σημερινὴν κατάστασιν τῆς Ἑρακλειτείου ἐρεύνης. Διότι αἱ ἐρμηνεῖαι τοῦ Ἑρ. ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος μέχρι σήμερον ὑπῆρξαν ἀναρίθμητοι καὶ ποικίλουσαι, λ. χ. Πλατωνικὴ ἐρμηνεῖα, Ἀριστοτελική, Νεοπλατωνικὴ, Πατριστικὴ... Κατὰ τοὺς Νεωτέρους Χρόνους κάθε φιλοσοφικὴ κατεύθυνσις ἀναζητεῖ εἰς τὸν Ἑρακλειτον τὰς ρίζας τῆς κατὰ τὴν οἰκείαν ἐρμηνείαν, ὀρθολογιστικῶς, ἰδεαλιστικῶς, θετικιστικῶς, ὑλιστικῶς, θεολογικῶς. Τὰ κριτήρια τῆς ἀξιολογήσεως τοῦ Ἑρ. ἦσαν ἐκάστουτε διάφορα. Ὁ σ. ἔχων ὑπ' ὄψει ὅτι μεταξὺ τῶν μελετητῶν τοῦ Ἑρακλείτου ὑπάρχουν καὶ οἱ χρησιμοποίησαντες κριτήρια ὀλιγώτερον ἀμφισβητήσιμα καὶ ἐπεδίωξαν τὴν προσέγγισιν τοῦ φιλοσόφου χωρὶς προκαταλήψεις ἐπισημαίνει διὰ πάντα σύγχρονον μελετητὴν τὰς περισσότερον ἀξιοσυστάτους μελέτας μετὰ σχετικῆς ἀξιολογήσεως αὐτῶν.

Οὕτω ὡς βασικὰς κριτικὰς ἐκδόσεις διακρίνει δύο, τὴν τοῦ Kirk, ἐλλιπῆ δμως κατὰ τὰ ἀνθρωπολογικὰ στοιχεῖα, καὶ τὴν πληρεστέραν τοῦ Marcovich, ἐξαίρει δὲ τὰ ἰδιαίτερα χαρακτηριστικὰ ἐκάστης. Ἐπίσης ἐπισημαίνει καὶ τὰς ἰδιαίτερας ἀρετὰς σειρᾶς ὅλης ἐκδόσεων προηγουμένων (Schleiermacher, Diels, Comperz κλπ.). Ὡσαύτως ἀναφέρει καὶ σειρὰν μεταφράσεων ἐκδουθεῖσων εἰς διαφόρους χώρας μὴ εἰσερχόμενος εἰς τὴν ἀξίαν αὐτῶν ἐκτὸς τῆς περιπτώσεως τῶν ἑλληνικῶν, ἃς εὐρίσκει μὴ ἱκανοποιητικὰς. Διὰ τὰς μελέτας τῆς κατανοήσεως καὶ διὰ τὴν ἔρευναν τῆς γλώσσης καὶ τῆς νοοτροπίας τοῦ Ἑρ. συνιστᾶται ἀριθμὸς μελετῶν, ὡς τοῦ Snell, Deichgräber κλπ. Ἐπίσης γίνονται ἀξιολογήσεις τῶν κυριωτέρων καὶ καταλληλοτέρων μελετῶν διὰ τὴν ἔκθεσιν τῶν θεωριῶν τοῦ Ἑρ., διὰ τὴν εἰσαγωγὴν εἰς τὰ προβλήματα τῆς ἐρεύνης τοῦ φιλοσόφου, διὰ τὴν ἔρευναν τῶν μεμονωμένων θεωριῶν, ἰδίᾳ τοῦ προβλήματος τῆς γνώσεως, τοῦ πυρός, τοῦ λόγου, τοῦ θεοῦ, τοῦ ἀνθρώπου κλπ. καθὼς καὶ περὶ ὄλων τῶν ὑποκατηγοριῶν εἰς ἃς ὁ σ. ἀνέλυσε τὴν ὅλην ἐρευνητικὴν ἐργασίαν.

Ἐν τῷ ἔργῳ τούτῳ ὁ σ. οὐχὶ σπανίως ἐπισημαίνει τὰς ἐν τισὶ μελέταις ὑπαρχούσας διαφορὰς μεταξὺ τίτλου καὶ περιεχομένου, διὰ πλείστας δὲ ἀξιολόγους μελέτας παραθέτει καὶ τὰς βιβλιοκρισίας, ἵνα ὁ μελετητὴς ἐλέγξῃ τὰς προκληθείσας ἐκ τῶν μελετῶν τούτων ἀντιδράσεις. Ἄξιον σημειώσεως εἶναι ὅτι ὁ σ. ἐπισημαίνει πολλαχοῦ τὰ ὑπάρχοντα χάσματα ἐν τῇ ἐρύνῃ καὶ συνιστᾶ νὰ γίνῃ συμπληρωματικὴ ἔρευνα ἐπὶ ὠρισμένων ἀτελῶς διηρευνημένων σημείων. Πίναξ τῶν συντομογραφικῶν τῶν περιοδικῶν, εἰς ἃ ἔχουν δημοσιευθῆ μελέται ἢ βιβλιοκρισίαι παρατίθεται ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς μελέτης. Τὰ ἑλληνικὰ περιοδικὰ «Πλάτων» καὶ «Ἀθηνᾶ» μὴ συντομογραφούμενα λόγῳ τοῦ βραχέος τίτλου τῶν ἐμφανίζονται συχνότατα μετὰ τὴν εἰσφορὰν τῶν εἰς τὴν Ἑρακλειτείου ἔρευναν διὰ μελετῶν ἢ βιβλιοκρισιῶν.

Τὸ εὐσύνοπτον καὶ καλῶς ὀργανωμένον τοῦτο ἔργον τοῦ Ρούσσου θὰ παράσχη ἀσφαλῶς πολύτιμον βοήθημα εἰς τοὺς ἐρευνητὰς τοῦ Σκοτεινοῦ Ἐφείσοφου, οὗτινος ἢ κατὰ πάντας τοὺς αἰῶνας ἔντονος μελέτη καταδεικνύει περιτρώως τὴν πολύτιμον πνευματικὴν αὐτοῦ εἰσφορὰν εἰς τὴν ἀνθρωπότητα.